

УДК 332.146

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРІВ ЕКОЛОГОУЗГОДЖЕНОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Гончарова К.В.

*Придніпровська державна академія будівництва та архітектури,
м. Дніпропетровськ*

В статті досліджується пріоритетна важливість формування кластерів еколого-узгодженого будівництва для регіонів України. Для пріоритетної групи регіонів проводиться аналіз стратегічних орієнтирів кластеризації галузі будівництва у контексті їх сталого розвитку.

Ключові слова: SWOT- аналіз, екологоузгоджене будівництво, кластер, стратегічні орієнтири, регіональна політика.

The priority importance of sustainable building clusters creation is studied in the article. Strategic directions of clustering of building industry for group of regions with high priority are analyzed.

Key words: SWOT- analysis, sustainable building, cluster, strategic directions, regional policy.

Актуальність проблеми. Світовий досвід та практика наукових досліджень у сфері екологоорієнтованого розвитку будівельної галузі свідчать про те, що формування регіональних кластерів екологоузгодженого будівництва матиме позитивний вплив на використання природного капіталу регіону, при цьому не зменшуючи потенціалу економічного та соціального капіталів. Проте слід зазначити, що дії, пов'язані зі створенням кластеру слід розглядати в системі формування територіально-орієнтованих стратегічних пріоритетів для розробки програм розвитку екологоузгодженого будівництва, які мають бути основою регіональної політики. Такий підхід дозволить планомірно розвивати сильні риси сукупного капіталу територій та перетворити слабкі його риси в переваги при максимальному використанні можливостей сталого розвитку та уникненні загроз.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Обґрунтуванню важливості формування будівельних кластерів, їх стратегічним напрямкам

розвитку, а також врахуванню їхнього впливу на соціально-економічний стан регіону присвячено роботи таких вчених як: Ю.В. Орловська, Н.І. Верхоглядова, О.О. Зайченко, В.М. Геєць, Л.М. Ганущак–Єфіменко, М.В. Малий, А.Ф. Мельник, О.І. Гуменюк, С.І. Соколенко, М. Войнарєнко, В. Прайс, А.В. Крот, Т.А. Шиндина та інші. В їх працях досліджуються системний вплив кластерів на розвиток регіону, державне управління будівельними кластерами та важливість застосування цих просторових форм організації бізнесу для підвищення конкурентоспроможності регіонального розвитку. Але, незважаючи на глибину сучасної наукової думки щодо формування кластерів будівництва, недостатньо дослідженими залишаються питання особливостей вибору стратегічних орієнтирів для кластерів саме екологоузгодженого будівництва з урахуванням територіальної специфіки регіонів.

Метою роботи є визначення цільових орієнтирів, певних стандартів, за допомогою якого мають оцінюватися вихідні умови для здійснення заходів регіональної політики щодо формування кластерів екологоузгодженого будівництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система стратегічних пріоритетів має виходити зі специфіки територій, тому автором визначено, що розробка заходів регіональної політики екологоузгодженого будівництва має спиратися на класифікацію регіонів за рівнем активності будівельної галузі та за їх сталим розвитком, яка може бути представлена у вигляді таблиці 1.

Згідно запропонованої таблиці, були отримані три групи регіонів, для яких, формування кластеру екологоузгодженого будівництва є першочерговим та стратегічно важливим. До цих груп в результаті проведеного дослідження щодо активності будівельної галузі та сталості регіонального розвитку ми віднесли: Івано-Франківську, Вінницьку, Черкаську, Дніпропетровську, Донецьку, Запоріжську, Сумську, Луганську, Чернігівську області. Зазначимо, що в межах цих груп рівень активності будівельної галузі має середній або вище середнього рівень та при цьому регіони мають антисталий характер відтворення сукупного капіталу регіону. Таким чином, проведене групування дає стабільну основу для визначення специфічних заходів регіональної політики формування кластерів екологоузгодженого будівництва, метою яких є забез-

печення одночасного темпу економічного зростання та його соціальної й екологічної збалансованості.

Таблиця 1. Визначення стратегічної важливості для регіону формування кластерів екологоузгодженого будівництва за їх характеристикою

Групи	Характеристика регіону	Стратегічна важливість для регіону
1	Найвищий рівень галузевого розвитку у поєднанні з антисталім розвитком (+-)	Критична важливість для регіону
2	Рівень галузевого розвитку вище середнього у поєднанні з антисталім розвитком (+--)	Критична важливість для регіону
3	Середній рівень галузевого розвитку у поєднанні з антисталім розвитком (-+-)	
4	Найвищий рівень галузевого розвитку у поєднанні зі сталим розвитком (++)	Проблемна важливість для регіону
5	Рівень галузевого розвитку вище середнього у поєднанні зі сталим розвитком(++)	Проблемна важливість для регіону
6	Середній рівень галузевого розвитку у поєднанні зі сталим розвитком(-++)	Проблемна важливість для регіону
7	Низький рівень галузевого розвитку у поєднанні з антисталім розвитком (-+-)	Середня важливість для регіону
8	Низький рівень галузевого розвитку у поєднанні зі сталим розвитком(--+) (---)	Відносна не значимість для регіону

Розроблено автором

Для того, щоб вдало сформувавши стратегічні плани-програми потрібно визначити специфічні риси груп регіонів щодо можливостей підсистем їхнього сукупного капіталу формувати загальний сталий розвиток регіону. Інструментом, що дозволив зручно виконати таке завдання є метод SWOT-аналізу, який застосовується не тільки на підприємницькому рівні, а й на регіональному та національному рівнях стратегічного планування [1].

На першому етапі було виконано SWOT-аналіз регіонів за станом їх соціальної, економічної та екологічної підсистем, що є авторським узагальненням результатів спостережень економічних оглядачів, статистичних доповідей, різного роду досліджень, думок науковців, систематизованих відносно груп регіонів.

Також цей етап включає: аналіз сильних сторін обраних регіонів: їх позитивні характеристики; аналіз слабких сторін регіонів: всі ті характеристики групи регіонів, які ускладнюють збалансоване відтворення сукупного капіталу; аналіз можливостей для груп регіонів: наявність пев-

них умов або характеристик, які можуть забезпечити баланс відтворення між складовими сукупного капіталу; аналіз загрозливих чинників для регіональної сталості. Результати аналізу особливі риси групи регіонів представлені в таблиці 2.

Таблиця 2. Результати SWOT-аналізу групи регіонів за станом їх соціальної, економічної та соціальної підсистем

Сильні сторони S	W слабкі сторони
1) Наявність матеріальної бази – розвинена будівельна галузь 2) Високий рівень науково-технічних розробок в регіонах 3) Кваліфіковані трудові ресурси 4) Розгалужена підприємницька діяльність 5) Добре розвинена інфраструктура 6) Високий рівень забезпеченості природними ресурсами 7) Наявність проектно-конструкторської бази	1) Негативні тенденції економічного спаду в будівництві 2) Надмірне використання ресурсів 3) Використання застарілих та енергомістких, ресурсомістких технологій 4) Використання невідновлюваних ресурсів 5) Зниження платоспроможності споживачів екологічної продукції 6) Централізоване виробництво енергії 7) Занедбаний стан місцевих земель, окраїнних та рекреаційних зон 8) Не має ефективного регулювання поведінки з відходами
Можливості O	T Загрози
1) Зміна характеру інвестицій в основний капітал на більш позитивний в технологічному та відтворювальному характері 2) Використання здібностей населення 3) Розробка енергоефективних, ресурсоефективних технологій 4) Використання підприємницької ініціативи для інноваційних проектів 5) Можливість залучення коштів міжнародних організацій для залучення коштів для зменшення шкоди навколишньому середовищу 6) Використання світового досвіду регулювання екологоузгодженої діяльності у різних секторах економіки	1) Виснаження сировинних ресурсів 2) Збільшення захворюваності трудових ресурсів, внаслідок забруднення атмосферного повітря та не правильного поведінки з відходами 3) Незацікавленість інвесторів вкладання коштів в екологоузгоджені технології через високі первинні витрати та досить довгий термін окупності 4) Зменшення існуючого лісового фонду на площі ріллі внаслідок виділення місць для виробництва 5) Зменшення попиту на продукцію, що виробляється на експорт через високу енерго та ресурсомісткість

Джерело: розроблено автором

Перетинання окремих чинників формує поля, в яких визначаються характерні стратегічні плани заходів, що можуть ефективно враховувати слабкі сторони та погрози при цьому ефективно використовувати сильні сторони та можливості (таблиця 3). SWOT-аналіз виконувався методом послідовного порівняння парних ознак з різних елементів, наприклад,

однієї з рис поля «слабкі сторони» з рисою поля «можливості» і так всі парні сполучення.

Таблиця 3. Матриця SWOT-аналізу пріоритетної групи регіонів

1	Можливості: 2	Погрози: 3
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Позитивні зміни в вітворювальном суспільном капіталі. 2. Створення кластерів екологоузгодженого будівництва. 3. Впровадження інноваційних технологій. 4. Використання здібностей населення. 5. Використання підприємницької ініціативи для інноваційних проектів. 6. Підтримка зменшенню шкоди довкіллю міжнародними організаціями. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виснаження сировинних ресурсів. 2. Збільшення захворюваності трудових ресурсів, внаслідок забруднення атмосферного повітря та не правильного поведження з відходами. 3. Незацікавленість інвесторів вкладання коштів в екологоузгоджені технології через високі первинні витрати та досить довгий термін окупності. 4. Зменшення існуючого лісового фонду на площ ріллі внаслідок виділення місць для виробництва. 5. Зменшення попиту на виробляємо продукцію для експорту через високу енерго та ресурсоміскість.
<p><i>Сильні сторони:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Наявність матеріальної бази – розвинена будівельна галузь 2. Наявність сировинної бази. 3. Соціальний досвід промислових регіонів 4. Наявність наукових розробок для ефективного використання ресурсів, енергії. 5. Наявність проектно-конструкторської бази. 6. Підготовка спеціалістів галузі будівництва у вузах 7. Розгалужена підприємницька діяльність. 	<p><i>«Сила й можливості»</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Регіональна політика створення кластерів та ефективна взаємодія, між підприємствами обумовить збільшення інноваційних, екологічних розробок, що позитивне вплине на відтворення суспільного капіталу. - Менеджмент ресурсів на основі світового досвіду; - Підготовка документації для одержання грантів або цільового фінансування наукових розробок. - За державною та регіональною підтримкою по створенню кластерів підприємства галузі зможуть удосконалювати матеріальну, проектно-конструкторську базу, впроваджувати інноваційні технології та випускати конкурентоздатну продукцію. - Забезпечення екологічної безпеки житла (в том числі сертифікація по зеленим стандартам). 	<p><i>«Сила й погрози»</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Розробка альтернативних джерел енергії, введення програм енерго, ресурсо ефективності на підприємствах доступних до сировинної бази. - Інвестування та програмування екологоузгодженого будівництва. - Регулювання ціноутворення екологічної продукції, використання державних закупівель. - Технологічне переозброєння чи поступове виведення з експлуатації виробництв з застарілим устаткуванням. - Оснащення підприємств сучасним природоохоронним устаткуванням.

Продовження табл. 3		
1	2	3
<i>Слабкі сторони:</i>	<i>«Слабкість та можливості»</i>	<i>«Слабкість та погрози»</i>
8. Високі збитки від забруднення повітря	- Інвестиційна підтримка технологій зменшення викидів.	- Модернізація основних забруднюючих повітря галузей, звертаючи увагу саме на економічний, а не фінансовий ефект.
9. Захворюванність населення та збитки від забруднень	- Використання новітніх розроб будівельних матеріалів, які створюють комфортні умови для споживачі, при цьому зменшують викиди.	- Інвестицій в лісонасадження в містах.
10. Висока матеріало- і енергомісткість суспільного продукту	- Модернізація існуючих основних фондів.	- Проектування та будівництво біоспоріднених будинків та споруд.
11. Відставання від екологічних орієнтирів світу	- Організація проектів екологічних інвестицій.	- Заходи щодо обладнання конструкцій будівель для використання відновлюваної енергії.
12. Накопичене техногене навантаження	- Екологічно-орієнтована перебудова галузей економіки.	- Розвиток екологічно орієнтованих та енергоефективних технологій реконструкції житлово-комунального комплексу та будівництво нового житла.
13. Низький рівень інновацій та інвестицій в нематеріальні активи.	- Визначення стимулів для інвестування нематеріальних активи.	
14. Зanedбаний стан місцевих земель, окраїнних та рекреаційних зон	- Реконструкція існуючих потужностей з виробництва енергії.	
15. Не має ефективного регулювання поводження з відходами		

Джерело: розроблено автором

Розглянемо *поле S- O (сили – можливості)* - формування регіональної політики створення кластерів. Наявність критичної необхідності до кластеризації галузі екологоузгодженого будівництва є передумовою для використання світового досвіду екологоорієнтованого розвитку галузі та визначення ефективної взаємодії між підприємствами, представниками влади, наукових установ, що тим самим обумовить збільшення інноваційних, екологічних розробок та при цьому позитивне вплине на відтворення суспільного капіталу[2]. Менеджмент ресурсів, що має на меті: мінімізацію використання невідновлюваних ресурсів, повторне використання ресурсів, регулювання в сфері використання відходів, використання вторинної сировини, дозволить зменшити шкоду для навколишнього середовища, що спричинено виробництвом. За

наявністю наукових розробок та зв'язків з міжнародними установами, можливе отримання грантів. З причини того, що екологізугоджені технології потребують досить великого обсягу інвестицій, державна допомога у субсидуванні та фінансуванні створення кластерів екологізугодженого будівництва дозволить удосконалити матеріальну, проектно-конструкторську базу, впроваджувати інноваційні технології та випускати конкурентоздатну продукцію. Забезпечення екологічної безпеки будівель та вводу сертифікації по зеленим стандартам дозволить отримувати біопозитивні, «розумні», енерго-активні, з обґрунтованими можливостями використання одного чи декількох джерел відновлюваної енергетики будівлі та споруди [3].

Щодо поля *W-O* (слабкості – можливості), пріоритетом тут виступає модернізація або введення принципово нових основних фондів (з точки зору екологічного тиску). Причина: висока матеріало- і енергомісткість суспільного продукту, значні викиди та захворюванність населення. Серед стратегічних пріоритетів тут має бути визначена реконструкція існуючих потужностей виробництва енергії, реалізація якої може визначатися такими заходами: а) реконструкція негенеруючих агрегатів (наприклад, використання парогазових установок) та електричних мереж – дає зменшення енергетичних витрат на 10-15%; б) реконструкція заводських теплоелекторостанцій, компресорних станцій для збільшення інтегрального енергетичного КПД в комбінованому виробництві енергії (10%-ва реконструкція зменшує споживання енергії в промисловості до 5% на 1 особу [4]; в) реконструкція, ремонт та покращення обслуговування внутрішньозаводських енергетичних мереж (економія енергії при цьому – 20-30%) [4]; децентралізація виробництв енергії, що дозволить зменшувати втрати від транспортування енергії.

Також важливо визначити, що ще одним важливим орієнтиром є технології зменшення викидів та емісії CO₂, при цьому в будівництві вважається потрібним використання екологічних матеріалів, що мають бути здатними до переробки та утилізації, а також таких, що не мають негативного впливу на навколишнє середовище (наприклад, щорічно в світі виробляється 7 км³ бетону, що здійснює 5% емісії CO₂) [5]. Іншими напрямками стратегічного управління можна вважати: запровадження проектів екологічних інвестицій та визначення стимулів для інвестування

в нематеріальні активи. Тут, важливо зацентувати увагу, що програмами в першому випадку можуть бути особливі податкові умови для «екологічних інвестицій» а в другому державна підтримка закупівлі ліцензованих технологій, франшиз тощо.

Результати, отримані поєднанням *полей «слабкі сторони - погрози» (W-T)* наступні: по-перше проаналізовані нами високі збитки від забруднення повітря та захворюваності населення з екологічних причин визначають необхідність модернізації основних галузей, що забруднюють повітря, звертаючи увагу саме на економічний, а не фінансовий ефект за рахунок існуючих наукових розробок та проектно-конструкторської бази. Серед основних напрямів слід зазначити на розробку механізмів «управління лісами», які дозволять покращити екологічні характеристики лісових екосистем через реалізацію таких заходів: зелені насадження на будівлях («зелений дах» та ін..) «оновлення» лісів за рахунок більш широкого використання дерев'яних конструкцій. Розвиток «біокліматичної архітектури» також є одним з варіантів заходів проектування та будівництва біоспоріднених будинків та споруд [5]. Обов'язковими елементами, ми вважаємо впровадження заходів щодо обладнання будівель засобами для використання відновлюваної енергії та розвиток екологічно орієнтованих та енергоефективних технологій реконструкції житлово-комунального комплексу та будівництва нового житла.

Аналіз результатів за *полем «сильні сторони- погрози» (S-T)* визначає наступні орієнтири стратегічного управління: розробка альтернативних джерел енергії, введення програм енерго-, ресурсо- ефективності на підприємствах, що мають доступ до сировинної бази, серед яких принциповими діями можуть бути – створення потужностей по виробництву сонячної енергії нового покоління, придбання устаткування з акумулювання сонячної енергії. Найбільш важливими змінами, на наш погляд є також - інвестування та програмування екологоузгодженого будівництва, що дозволить мінімізувати негативний вплив галузі будівництва на навколишнє середовище та при цьому максимізувати якість та комфорт мешканців. Загальним заходом на цьому етапі повинне бути регулювання ціноутворення екологічної продукції, використання державних закупівель, що дозволить підтримувати конкурентоздатну ціну та попит.

За наявність наукових розробок та проектно-конструкторської бази ще одним завданням є технологічне переозброєння чи поступове виведення з експлуатації виробництв з застарілим устаткуванням та оснащення підприємств сучасним устаткуванням.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отримані результати SWOT аналізу слід прийняти, як певний стандарт, за яким мають оцінюватися вихідні умови для визначення регіональної політики впровадження кластерів екологоузгодженого будівництва, що є основою для відтворення сталого розвитку регіонів. Але для досконалого управління потрібно визначити дієві механізми реалізації такої політики та визначити основні етапи її впровадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арутюнова Д.В. Стратегический менеджмент//Учебное пособие. Таганрог: Изд-во ТТИ ЮФУ. -2010.- 122 с.
2. Карпова Д.П. Использование кластерного подхода в управлении региональной экономикой // Региональная экономика и управление. – 2007. – №4 (12). www.region.mcnip.ru
3. Орловська Ю.В., Верхоглядова Н.І., Зайченко О.О. Системний вплив просторово-кластерних утворень в будівництві на соціально-економічний розвиток регіону // Економічний простір.- №20/2.-2008
4. Виноградов В.Г., Мартынов А.С., Тишков А.А., Чувелева Е.А.. Обзор национальных приоритетов России в сфере деятельности приоритетных для ГЭФ и их регионального распределения на основе объективных индикаторов//Электронный ресурс.- Режим доступа: <http://www/biodat.ru>
5. Устойчивое развитие: теория, методология, практика// под. ред. проф. Л.Г. Мельника. – Сумы: Университетская книга, 2009. – 1216 с.
6. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці. – К.: Логос, 2004. – 848 с.
7. Геєць В. Кластери і мережеві структури в економіці – тема досить цікава, але на сьогодні ще до кінця не вивчена... Інтерв'ю // Економіст. – 2008. - №10. –С. 10 – 11.